

NADAL OFIARY MODY?

Monitorowanie zakazu piaskowania dżinsu

TYTUŁ: *Nadal ofiary mody? Monitorowanie zakazu piaskowania džinsu* (Still fashion victims? Monitoring a ban on sandblasted denim)

OPRACOWANIE: Catrin Rosquist || Fair Trade Center grudzień 2012

Fair Trade Center jest organizacją pozarządową, która promuje etyczny handel poprzez monitorowanie szwedzkich firm prowadzących wymianę handlową z krajami o niskich dochodach. Naszym celem jest promowanie handlu odpowiedzialnego pod względem społecznym i ekologicznym poprzez dialog, kampanie i informowanie konsumentów. Badanie sfinansowano ze środków Szwedzkiej Agencji Konsumentckiej. Fair Trade Center ponosi pełną odpowiedzialność za treść raportu.

PEŁNY RAPORT W WERSJI ANGIELSKIEJ DOSTĘPNY JEST TUTAJ:

fairtradecenter.se/sites/default/files/JEANSRAPPORT_ENG_low_1.pdf

TŁUMACZENIE: Agnieszka Sobolewska

PUBLIKACJA W WERSJI POLSKIEJ OPRACOWANA PRZEZ:

Polska Zielona Sieć

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć
ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków || www.zielonasiec.pl
w ramach kampanii „Kupuj odpowiedzialnie” || www.ekonsument.pl

Kraków, 2013

Publikacja w wersji polskiej jest współfinansowana ze środków Unii Europejskiej oraz w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2013 r. Za treść publikacji odpowiada Polska Zielona Sieć, poglądy w niej wyrażone nie koniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Unii Europejskiej, ani nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Raport „Nadal ofiary mody? Monitorowanie zakazu piaskowania džinsu” w wersji polskiej jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Polskiej Zielonej Sieci. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
CEL, METODA I WYBÓR FIRM	4
WILK W OWCZEJ SKÓRZE	5
BRAK ODPOWIEDNICH REGULACJI W SPRAWIE PIASKOWANIA	5
WIĘKSZOŚĆ FIRM ODZIEŻOWYCH OGŁOSIŁA ZAKAZ PIASKOWANIA	6
ŚRODKI ZAPOBIEGAWCZE WSPOMAGAJĄCE PRZESTRZEGANIE ZAKAZU PIASKOWANIA	7
ODCHODZENIE OD „ZNOSZONEGO” DŻINSU?	8
CZAS REALIZACJI ZAMÓWIEŃ JAKO ŚRODEK ZAPOBIEGAWCZY	9
MONITOROWANIE ZAKAZU PIASKOWANIA	10
PROBLEMY FIRM ODZIEŻOWYCH Z MONITOROWANIEM ZAKAZU PIASKOWANIA	10
STOSOWANY SYSTEM MONITOROWANIA ZAKAZU PIASKOWANIA	11
MONITOROWANIE PODWYKONAWCÓW	11
WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI I ZWIĄZKAMI ZAWODOWYMI W PROCESIE MONITORINGU	12
TRUDNOŚCI W TESTOWANIU PRODUKTÓW DŻINSOWYCH POD KĄTEM PIASKOWANIA	13
METODY ALTERNATYWNE	14
SZKOLENIA BHP I STOSOWANIE SPRZĘTU OCHRONY OSOBISTEJ	16
REKOMPENSATY DLA BYŁYCH PRACOWNIKÓW ZATRUDNIONYCH PRZY PIASKOWANIU	17
BRAK SZCZEGÓŁOWYCH INFORMACJI O STANOWISKU FIRM ODZIEŻOWYCH W SPRAWIE PIASKOWANIA	18
PODSUMOWANIE	19
REKOMENDACJE DLA FIRM	22
REKOMENDACJE DLA RZĄDÓW KRAJÓW PRODUCENCKICH	22
REKOMENDACJE DLA KONSUMENTÓW	22

WSTĘP

Piaskowanie – śmiertelnie niebezpieczna metoda nadawania dżinsowi modnego spłowiałego, „spranego” wyglądu – od ponad dziesięciu lat jest szeroko rozpowszechniona w przemyśle odzieżowym¹. Utrzymująca się do dziś moda na dżinsy, które wyglądają na znoszone, została zapoczątkowana w latach 80. XX wieku². W 2004 r. naukowcy z Tureckiego Uniwersytetu im. Atatürka po raz pierwszy stwierdzili związek między piaskowaniem dżinsu a zachorowaniami na krzemicę (pylicę krzemową płuc). Dziś szacuje się, że około 55 tureckich pracowników, którzy zajmowali się piaskowaniem dżinsu, zmarło, a około 5000 lub więcej mogło zachorować na krzemicę³. W 2009 r. turecki rząd zakazał piaskowania. W efekcie wiele firm stosujących tę metodę przeniosło się do krajów, gdzie ta kwestia nie została uregulowana, takich jak Bangladesz, Chiny, Pakistan i Egipt⁴. Do niedawna niewiele było wiadomo o sytuacji w tych krajach, jeśli chodzi o stosowanie piaskowania. Badania Clean Clothes Campaign w Bangladeszu potwierdzają, że sytuacja ta jest podobna, a może nawet gorsza niż w Turcji. Nadal nie ma jednak miarodajnych szacunków dotyczących liczby zachorowań na krzemicę w wyniku pracy przy piaskowaniu⁵.

W 2010 r. Fair Trade Center przyjrzał się 17 firm odzieżowych obecnym na szwedzkim rynku pod kątem tego, jak radzą sobie z zagrożeniami związanym z piaskowaniem w swoich globalnych łańcuchach dostaw⁶. W czasie przeprowadzania badania lub wcześniej piaskowanie stosowano w kilku z nich (zob. tabela 1). Dziś wszystkie oficjalnie zakazały już tej praktyki.

Jednak chociaż coraz więcej firm odzieżowych wykazuje wolę, by skończyć ze stosowaniem piaskowania w swoich łańcuchach dostaw, to chcąc skutecznie wprowadzić te zakazy w życie, muszą się liczyć z długofalowymi trudnościami.

CEL, METODA I WYBÓR FIRM

Niniejsze badanie kontrolne przedstawia niektóre z osiągnięć firm odzieżowych we wprowadzaniu zakazu piaskowania, dokonanych od czasu ostatniego badania Fair Trade Center z 2010 r. Badanie ma także na celu opisanie obecnych wyzwań dotyczących skutecznego egzekwowania tego zakazu, a także stosowania przez firmy odzieżowe metod będących alternatywą dla piaskowania.

Badanie obejmuje 17 firm obecnych na szwedzkim rynku odzieżowym: Acne, Filippa K, Gina Tricot, H&M, Indiska, Inditex (Zara, Massimo Dutti), J. Lindeberg, KappAhl, Lindex, MQ, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands (Polarn & Pyret, Brothers, Sisters, JC), Tiger of Sweden, Varner-gruppen (Cubus, Dressmann, BikBok, Carlings, Solo), Whyred, WeSC oraz Åhléns. Niektóre z tych firm mają duży asortyment odzieży dżinsowej. Dodano tu firmę MQ, nieobecną w poprzednim badaniu. Ponieważ w 2010 r. H&M kupił resztę udziałów Fabric Skandinavien⁷, dane dotyczące tej firmy znajdują się teraz w informacjach o H&M.

Pod koniec czerwca 2012 r. badane firmy otrzymały wstępne pytania ankiety, a następnie dodatkowe pytania uzupełniające i wyjaśniające, przesłane w październiku, listopadzie i grudniu. Pytania udostępniamy na życzenie. Badane firmy miały możliwość przeczytania i skomentowania przedstawionych tu informacji na ich temat przed publikacją raportu. Informacje o działaniach firm w zakresie eliminacji piaskowania pochodzą także z odrębnych strategii i wytycznych oraz z firmowych stron internetowych. Pewne informacje ogólne zaczerpnięto również z wywiadów i źródeł zewnętrznych. Aby Fair Trade Center mógł zweryfikować, jak wygląda sytuacja w fabrykach badanych firm, potrzebne byłyby badania terenowe, które nie wchodzą w

¹ Riddselius, C. (2010). "Fashion Victims – A report on sandblasted denim", Fair Trade Center, s. 5.

² Ibid.

³ Ibid. s. 8-9 oraz Green Prophet (2012). "Silicosis kills 50th worker at Turkish denim sandblasting factory", 10 lutego 2012. [Internet] Dostęp: <http://www.greenprophet.com/2012/02/silicosis-kills-50th-worker-at-turkish-denim-sandblasting-factory/> (Ostatni dostęp: 2012-11-26). Wywiad z Nesperiz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turecki Komitet Solidarności z Zatrudnionymi przy Piaskowaniu (Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers), 2012-12-10.

⁴ Cappiccio, Silvana. (2009). "Jeans, the human cost of a fashion icon". HesaMag #1, jesień-zima, s. 46.

⁵ Wywiad z Nesperiz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turecki Komitet Solidarności z Zatrudnionymi przy Piaskowaniu (Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers), 2012-12-10.

⁶ W poprzednim badaniu uczestniczyły firmy: Indiska, RNB Retail and Brands, Whyred, Inditex, Tiger of Sweden, Fabric Skandinavien, WeSC, Åhléns, KappAhl, H&M, Filippa K, Varner-gruppen, Nudie Jeans, Acne Studios, J. Lindeberg, Lindex oraz Gina Tricot.

⁷ Komunikat prasowy H&M (2010). "H&M acquires remaining shares in Fabric Skandinavien" [Internet] Dostęp: <http://about.hm.com/content/hm/NewsroomSection/en/NewsRoom/NewsroomDetails/527476.html> (Ostatni dostęp: 2012-10-18).

zakres niniejszego raportu. W następnej części tego opracowania opiszemy, jak postarza się dżinsy za pomocą piaskowania i przyjrzymy się dokładnie negatywnemu wpływowi tej metody na zdrowie posługujących się nią pracowników.

WILK W OWCZEJ SKÓRZE

Piaskowany dżins powstaje poprzez rozpylenie na powierzchnię tkaniny drobinek materiału ściernego – piasku – z wysoką prędkością, pod ciśnieniem. Proces ten nadaje tkaninie kształt, wygładza ją i czyści, tworząc efekt „znoszonych” dżinsów. Krzemica może rozwinąć się u pracownika, który podczas piaskowania wdycha niewidoczne, ale niezwykle groźne cząsteczki piasku. Piasek staje się zabójczy przy niebezpiecznie wysokim poziomie zawartości krzemionki.

Piaskowanie może być wykonywane ręcznie lub mechanicznie, a w obu przypadkach skutki są zabójcze. W wersji ręcznej, najbardziej rozpowszechnionej, pracownicy rozpylają ścierny piasek za pomocą pistoletu podłączonego do kompresora. Robią to na otwartej przestrzeni, bez szczelnie zamkniętych komór do piaskowania i bez odpowiedniej wentylacji, cząsteczki piasku unoszą się więc w powietrzu i są wdychane przez pracowników. Piaskowanie mechaniczne odbywa się w bardziej kontrolowanych warunkach, w specjalnych komorach, ale dowiedziono, że także jest niebezpieczne dla pracowników. Np. z raportu Clean Clothes Campaign (2012) dotyczącego piaskowania w Bangladeszu wynika, że pracownicy są nadal narażeni na szkodliwy wpływ zawartej w piasku krzemionki, bo nie noszą odpowiedniego sprzętu ochrony osobistej, tj. masek, gogli i odzieży ochronnej⁸. Fakt, że jest to metoda tania i szybka, a także łatwa do zastosowania, wyraźnie przyczynił się do jej rozpowszechnienia w łańcuchach dostaw firm odzieżowych⁹.

Krzemica, występująca najczęściej u pracowników przemysłu budowlanego i wydobywczego, powoduje trudności w oddychaniu. Jest to choroba nieuleczalna, która z czasem prowadzi do niewydolności krążenia, a w końcu – do zatrzymania akcji serca. Rozróżniamy cztery rodzaje krzemicy – prostą krzemicę przewlekłą, przyspieszoną, z komplikacjami i ostrą. Przewlekła krzemica prosta występuje po 10-30 latach od narażenia na wdychanie pyłu zawierającego krzemionkę. Objawy to duszności, uporczywy kaszel, przyspieszony oddech, zmęczenie, utrata wagi, ból w klatce piersiowej, gorączka. Krzemica przyspieszona pojawia się po 5-10 latach od zetknięcia z pyłem. Krzemica z komplikacjami wiąże się z poważnymi objawami i jest powiązana z krzemicą ostrą. Tę ostatnią można wykryć od kilku tygodni do pięciu lat po kontakcie z wysoko stężonym pyłem krzemionkowym. Objawy to m.in. ciężkie duszności i kaszel. Może prowadzić do szybkiej śmierci¹⁰. Ponadto krzemicę trudno jest prawidłowo zdiagnozować, gdyż ma symptomy podobne do objawów gruźlicy. Pacjenci mogą także jednocześnie chorować na krzemicę i gruźlicę, co wymaga wykonania dodatkowych badań czynnościowych płuc. Jeśli jednak krzemica nie jest zaawansowana, nadal może być trudno ją zdiagnozować. W Bangladeszu wielu lekarzy i pielęgniarek nie ma świadomości komplikacji związanych z diagnozowaniem pracowników zajmujących się piaskowaniem dżinsu w przemyśle odzieżowym. Co ciekawe, pracownicy tureckiego sektora dżinsowego zapadali na krzemicę szybciej (w ciągu kilku miesięcy) niż pracownicy tureckiego górnictwa węglowego (w ciągu kilku lat)¹¹.

BRAK ODPOWIEDNICH REGULACJI W SPRAWIE PIASKOWANIA

Europejska Wspólnota Gospodarcza zakazała ręcznego piaskowania w 1966 r. Szwecja wprowadziła zakaz stosowania tej praktyki w 1992 r., ale wyłączyła z niego piaskowanie na mokro i piaskowanie w specjalnie do tego przeznaczonych wentylowanych pomieszczeniach¹². Jak już wspomniano, turecki rząd zareagował na ostry wzrost zachorowań na krzemicę wśród osób pracujących przy piaskowaniu dżinsu zakazując tej praktyki¹³. Nie ma jednak powszechnego zakazu piaskowania, obejmującego cały świat lub choćby region. Clean Clothes Campaign, największy sojusz związków zawodowych i organizacji pozarządowych w przemyśle odzieżowym, jest przykładem podmiotu działającego na rzecz skłonienia Unii Europejskiej do zakazania importu odzieży wyprodukowanej z użyciem techniki piaskowania. Warto także wspomnieć o inicjatywie

⁸ Clean Clothes Campaign. (2012). „Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, March, s. 5.

⁹ Ibid. s. 9.

¹⁰ Ibid. s. 10.

¹¹ Michael I. Greenberg, MD, MPH, Javier Waksman, MD i John Curtis (2007). Silicosis: A Review, MD, [Internet] Dostęp: http://www.sertox.com.ar/img/silicosis_article.pdf, s. 394-412 oraz Clean Clothes Campaign. (2012). „Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 11. (Ostatni dostęp: 2012-11-16).

¹² Riddselius, C. (2010). „Fashion Victims – A report on sandblasted denim”, Fair Trade Center, s. 5.

¹³ Ibid. s. 8.

wielostronnej Fair Wear Foundation (FWF). Ze względu na bardzo poważne zagrożenie dla zdrowia, jakie stanowi piaskowanie, w styczniu 2011 r. FWF przyjęła strategię przeciwko stosowaniu tej techniki. Organizacja weryfikuje wprowadzanie tej strategii przez swoich członków poprzez audyty fabryk oraz proces Brand Performance Check, w którym FWF przygląda się praktykom zaopatrzeniowym firm¹⁴. Do członków FWF należą firmy: Filippa K, Nudie Jeans, Acne and J. Lindeberg. Ponadto Międzynarodowa Federacja Pracowników Przemysłu Włókienniczego, Odzieżowego i Skórzanego (ITGLWF)¹⁵ zachęca firmy do podpisania globalnego zakazu piaskowania przy produkcji odzieży. Zrobiły to już H&M i Inditex. Natomiast Business Social Compliance Initiative (BSCI) to inicjatywa, która wyszła od środowisk biznesowych i zachęca członków do zakazania piaskowania w ich łańcuchach dostaw. Do BSCI należą firmy Åhléns, Index, RNB Retail and Brands oraz MQ.

W następnej części raportu przyjrzymy się dążeniom firm odzieżowych do wprowadzenia zakazu piaskowania poprzez ogłoszenie oficjalnego zakazu stosowania tej techniki.

WIĘKSZOŚĆ FIRM OGŁOSIŁA ZAKAZ PIASKOWANIA

Pierwszym krokiem do eliminacji piaskowania jest ogłoszenie swojego zobowiązania do przestrzegania takiego zakazu. Poniżej zamieściliśmy tabelę pokazującą, ile firm odzieżowych ogłosiło zakaz piaskowania i czy wcześniej ta technika była stosowana w ich łańcuchach dostaw, a także czy jest stosowana obecnie w krajach, w których produkują odzież dżinsową.

Z analizy tabeli wynika, że spośród 17 firm 16 zakazało już swoim dostawcom w ten czy inny sposób stosowania piaskowania. Np. H&M ogłosił taki zakaz w 2010 r. i uaktualnił go w 2012 r. Norweska grupa Varner-gruppen aktualizuje obecnie swój kodeks postępowania, w których zakaz piaskowania zostanie uszczegółowiony w porównaniu z poprzednią wersją.

TABELA 1. WPROWADZENIE OFICJALNEGO ZAKAZU PIASKOWANIA

NAZWA FIRMY	CZY OGŁOSIŁA OFICJALNY ZAKAZ PIASKOWANIA? ¹⁶	CZY WCZEŚNIEJ STOSOWAŁA PIASKOWANIE PRZY PRODUKCJI DŽINSU W SWOIM ŁAŃCUCHU DOSTAW? ¹⁷	GDZIE OBECNIE PRODUKUJE ODZIEŻ DŽINSOWĄ?
Acne	Tak.	Tak, we Włoszech.	Turcja, Włochy i Albania
Filippa K	Tak, ale brak oficjalnego dokumentu, zakaz wg polityki wewnętrznej.	Nie.	Włochy i Rumunia
Gina Tricot	Tak.	Tak, w Chinach.	Turcja, Chiny, Bangladesz i Pakistan
H&M	Tak.	Tak, w Turcji, Bangladeszu, Chinach i Pakistanie.	Turcja, Bangladesz, Chiny i Pakistan
Indiska No	Nie.	Nie.	Indie i Chiny
Inditex	Tak.	Tak, w Chinach i Bangladeszu.	Turcja, Maroko, Portugalia, Chiny, Bangladesz i Pakistan
J. Lindeberg	Tak.	Nie.	Turcja, Rumunia i Włochy
KappAhl	Tak.	Tak, w Chinach, Bangladeszu, Turcji i Pakistanie.	Chiny, Bangladesz i Turcja
Index	Tak.	Tak, w Turcji, Bangladeszu i Chinach.	Turcja, Bangladesz, Pakistan i Chiny

¹⁴ Rozmowa emailowa z Annabel Meurs, International Verification Coordinator, Fair Wear Foundation, 2012-11-10.

¹⁵ Międzynarodowa Federacja Pracowników Przemysłu Włókienniczego, Odzieżowego i Skórzanego (International Textile, Garment and Leather Workers Federation – ITGLWF), Międzynarodowa Federacja Pracowników Przemysłu Metalowego (International Metalworkers’ Federation – IMF), Międzynarodowa Federacja Pracowników Przemysłu Chemicznego, Energetyki i Górnictwa (International Federation of Chemical, Energy, Mine and General Workers’ Unions – ICEM) połączyły się w 2012 r., tworząc IndustriALL Global Union.

¹⁶ Stan na listopad 2012.

¹⁷ Stan na listopad 2010. Więcej informacji – zob. Riddselius, C. (2010). “Fashion Victims – A report on sandblasted denim”, Fair Trade Center, s. 3

MQ	Tak.	Tak, w Bangladeszu, Chinach i Tajlandii.	Chiny, Bangladesz, Tajlandia i Turcja
Nudie Jeans	Tak.	Tak, we Włoszech.	Włochy
RNB Retail and Brands	Tak.	Nie.	Tajlandia, Turcja, Pakistan, Bangladesz
Tiger of Sweden	Tak.	Tak, we Włoszech.	Włochy, Rumunia i Tunezja.
Varner-gruppen	Tak.	Tak, w Chinach, Turcji.	Turcja, Bangladesz, Chiny, Pakistan i Egipt
WeSC	Tak, ale brak oficjalnego dokumentu, zakaz na podstawie wewnętrznej instrukcji.	Nie.	Wietnam
Whyred	Tak, ale brak oficjalnego dokumentu, zakaz na podstawie wewnętrznej instrukcji	Tak, w Turcji, Portugalii i we Włoszech.	Turcja
Åhléns	Tak.	Nie.	Chiny, Bangladesz i Turcja

Chociaż Whyred i WeSC nie mają oficjalnych dokumentów wprowadzających zakaz, instruują swoich dostawców, by ci nie używali piaskowania przy produkcji odzieży dżinsowej. Filippa K także poleciła dostawcom zrezygnować z piaskowania, a w 2012 i 2013 r. polityka firmy w tym zakresie zostanie poddana audytowi. MQ, firma, której nie objęło poprzednie badanie, zakazała piaskowania w 2008 r. Wcześniej miała czterech dostawców stosujących tę praktykę – w Bangladeszu, Chinach i Tajlandii. Poza tym Indiska nie ma oficjalnego zakazu, co Renee Andersson, menedżer ds. społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) komentuje następująco: „Nigdy nie stosowaliśmy piaskowania ani dżinsu o takim wyglądzie w naszych kolekcjach i nie mamy takiego zamiaru w przyszłości”¹⁸.

Przyjrzymy się teraz polityce i strategii firm odzieżowych dotyczącej piaskowania.

ŚRODKI ZAPOBIEGAWCZE WSPOMAGAJĄCE PRZESTRZEGANIE ZAKAZU PIASKOWANIA POLITYKA FIRM W PRAKTYCE

Jeśli zakaz ma być skuteczny, musi być oparty na konkretnej polityce firmy. Może ona przyjąć formę oficjalnej strategii (jak w przypadku większości badanych firm) lub stanowić wewnętrzną instrukcję (Whyred, WeSC), bądź część wytycznych BHP w ramach kodeksu postępowania (Nudie Jeans). Polityka niestosowania piaskowania może dotyczyć tylko produkcji określonych wyrobów dżinsowych danej firmy. Wówczas dostawca może nadal stosować tę technikę przy wytwarzaniu produktów dżinsowych dla innych kontrahentów w tej samej fabryce, a wtedy egzekwowanie zakazu staje się trudniejsze¹⁹.

W przypadku większości firm objętych tym badaniem zasady dotyczące zakazu piaskowania odnoszą się do ich własnych produktów, a nie do całej produkcji dostawcy. Przykładem takich firm są Nudie Jeans, Varner-gruppen, RNB Retail and Brands, Lindex, MQ, Tiger of Sweden, KappAhl i WeSC. Ta ostatnia nie stosuje piaskowania ani nie zleca produkcji fabrykom, które mają sprzęt do piaskowania. Nudie Jeans twierdzi, że większość innych marek korzystających z usług tych samych fabryk prowadzi podobną politykę w tym zakresie. Firma RNB Retail and Brands twierdzi, że żaden z jej dostawców nie ma możliwości wykonywania piaskowania, wobec czego firma myśli o zmianach w swojej polityce w tym zakresie. Lindex bada, czy może rozszerzyć swoją politykę, tak by objęła całe fabryki jego dostawców. Varner-gruppen twierdzi, że większość dostawców grupy nie ma wyposażenia do piaskowania. MQ stawia sobie za cel produkowanie w fabrykach, które nie mają możliwości stosowania tej techniki. Tiger of Sweden dodaje, że do prania swoich produktów wykorzystuje zakłady we Włoszech. Acne zapewnia, że u jego tureckich dostawców piaskowanie jest

¹⁸ Rozmowa emailowa z Renée Anderson, CSR Manager, Indiska, 2012-09-17.

¹⁹ Clean Clothes Campaign. (2012). "Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry", marzec, s. 47.

zabronione, zaś Whyred korzysta z pralni w Turcji, która nie ma podwykonawców ani wyposażenia do piaskowania. Firma Indiska twierdzi, że ta kwestia jej nie dotyczy, ponieważ nigdy nie stosowała tej techniki.

Jest także kilka firm, takich jak H&M, Gina Tricot, Åhléns, J. Lindeberg i Filippa K, których polityka w zakresie zakazu piaskowania dotyczy całych zakładów produkcyjnych ich dostawców lub w ogóle nie dopuszcza posiadania przez dostawców wyposażenia do piaskowania. Od 1 września 2012 r. H&M nie akceptuje już wykonywania piaskowania dla innych marek w fabrykach, gdzie realizowane są zamówienia H&M²⁰. Firma Inditex oświadcza, że jeśli dostawca stosuje szkodliwe praktyki, nawet w przypadku, gdy nie mają one bezpośredniego związku z wytwarzaniem jej wyrobów, będzie to oznaczać łamanie kodeksu postępowania Inditexu, który „ma na celu całościową poprawę warunków pracy u dostawców Inditexu”²¹. Firma Filippa K twierdzi, że nie stosowała wcześniej piaskowania, a kodeks postępowania wprowadziła w 2000 r. Opracowała tę politykę, by „mieć pewność, że w fabrykach nie będzie wykonywane piaskowanie dla innych firm”²². Natomiast Åhléns wymaga od zewnętrznych marek przestrzegania jego polityki w sprawie piaskowania.

Chociaż zasady polityki firm odzieżowych dotyczą produkcji ich konkretnych wyrobów, w praktyce dostawcy mogą tak czy inaczej nie mieć możliwości piaskowania albo firmy nie składają zamówień u dostawców, którzy takie możliwości mają. H&M, Gina Tricot, KappAhl, WeSC, RNB Retail and Brands, Inditex, Åhléns i Whyred nie zamawiają produktów u dostawców wyposażonych w sprzęt do piaskowania. Filippa K, Nudie Jeans i Tiger of Sweden nie wyszukują dostawców, którzy nie mają takiego wyposażenia. Lindex i MQ natomiast zapewniają, że będą propagować zakaz piaskowania, jeśli odkryją, że ich dostawcy wykorzystują tę technikę przy produkcji dla innych firm.

Firma J. Lindeberg nie stwierdziła u swoich dostawców wyposażenia do piaskowania. Acne ma tych samych dostawców, co wcześniej, ale teraz sprawdza, czy nie mają sprzętu do piaskowania. Jednak pięć spośród badanych firm produkuje obecnie u dostawców wyposażonych w taki sprzęt. Po pierwsze, Acne ma dostawcę we Włoszech, który współpracuje z pralniami mogącymi wykonywać piaskowanie w bezpiecznym środowisku, z zastosowaniem sprzętu ochrony osobistej. Po drugie, Tiger of Sweden stosuje alternatywne metody postarzania dżinsów w bezpieczny sposób w zakładach we Włoszech. Jednak, jak mówi firma, większość włoskich fabryk jest wyposażona w sprzęt do piaskowania, ale odbywa się ono w warunkach kontrolowanych. Po trzecie, Varner-gruppen zapewnia, że kiedy zaczął wdrażać zakaz piaskowania, sprawdził, jak wygląda sytuacja u ich dostawców i stwierdził, że większość z nich wycofała się z tej metody. Po czwarte, MQ przeprowadził podobne rozpoznanie wśród dostawców i u jednego z nich znalazł sprzęt do piaskowania, przeznaczony do produkcji na rynek krajowy. Firma „stanowczo zaleciła [dostawcy] zaprzestanie tego procesu”²³.

Po piąte, firma RNB Retail and Brands twierdzi, że w zakładach jej dostawców produkujących odzież dżinsową nie ma wyposażenia do piaskowania, ale jeden z jej dostawców ma taki sprzęt w jednej ze swoich jednostek produkcyjnych, przeznaczony do innych typów produktów. Firma także zdecydowanie nakłaniała dostawcę do rezygnacji z tej metody.

W dalszej części opiszemy, jak firmy odzieżowe mogą zapobiegać stosowaniu piaskowania na etapie projektowania ubrań i ustalania czasu realizacji zamówień.

ODCHODZENIE OD „ZNOSZONYCH” DŻINSÓW?

Jednym ze środków zapobiegawczych, wspomagających przestrzeganie zakazu piaskowania, jest zmiana stylu projektowanej odzieży dżinsowej, tak aby odejść od dżinsów wyglądających na sprane i znoszone²⁴. Według Chrisa Koelemana, wykładowcy Instytutu Mody w Amsterdamie, „znoszone” dżinsy nadal wpisują się w bardzo różnorodny trend, a zatem wiele firm na szwedzkim rynku odzieżowym nie rezygnuje z tego stylu, ze względu na niesłabnący popyt. Osiągają za to ten efekt alternatywnymi metodami, zgodnymi z umową z dostawcami oraz kodeksem postępowania. Jak twierdzi Gina Tricot: „Naszym celem jest sprzedawanie modnych ubrań, a kiedy znoszony dżins jest w modzie, będzie częścią naszego asortymentu; jednocześnie

²⁰ H&M Policy on Sandblasting, sierpień 2012, wersja poprawiona (dokument wewnętrzny).

²¹ Rozmowa emailowa z Aleixem Gonzalezem, Busquets, Senior CSR and Supply Chain Manager, Inditex, 2012-10-26.

²² Rozmowa emailowa z Elin Larsson, Corporate Responsibility Manager, Filippa K.

²³ Clean Clothes Campaign. (2012). „Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 6.

²⁴ Clean Clothes Campaign. (2012). „Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 6.

mamy w asortymencie klasyczny niesprany dżins granatowy (*rinse wash*)". Produkty firmy powstają we współpracy z projektantem, nabywcą i dostawcą²⁵. H&M, J. Lindeberg, Tiger of Sweden, Varner-gruppen, Acne, Inditex, Whyred i RNB Retail and Brands oferują różne sposoby wykończenia, aby zaspokoić popyt na znoszone dżinsy, a także monitorują, czy stosowane metody są zgodne z ich instrukcjami dla dostawców oraz kodeksem postępowania. Filippa K będzie prawdopodobnie oferować znoszone dżinsy w przyszłości, ale będzie stosować alternatywne metody do ich postarzania. MQ nie ma zamiaru odchodzić od znoszonych dżinsów, „ale strategia biznesowa na nadchodzący sezon jest taka, że nasz asortyment dżinsów powinien być utrzymany w spokojniejszym, czystszy stylu i mniej spranych kolorach”²⁶. Lindex pozostał przy znoszonym stylu, nie podając powodów. Nudie Jeans preferuje alternatywne metody postarzania dżinsu, bo, jak tłumaczy firma: „Nie chcemy uzyskać równomiernego efektu, jaki daje piaskowanie”²⁷. Åhléns zgadza się, że znoszony dżins to jeden z obowiązujących trendów, ale twierdzi, że nie wchodzi on w skład kolekcji firmy, dopasowanej do jej docelowych odbiorców. Firma zapewnia także, że nie ma w asortymencie dżinsów o „bardzo mocno znoszonym” wyglądem²⁸. Także KappAhl podaje, że nie ma w swoich sklepach dżinsów utrzymanych w takim stylu²⁹. Indiska również rzadko używa dżinsu jako surowca, a WeSC stosuje głównie niesprany dżins o ciemnej barwie.

CZAS REALIZACJI ZAMÓWIEŃ JAKO ŚRODEK ZAPOBIEGAWCZY

Innym sposobem na zapobieganie stosowaniu przez dostawców piaskowania jest wydłużanie czasu realizacji zamówień na produkcję odzieży o spranym, znoszonym wyglądem. O związku między krótkim okresem realizacji zamówień a pogorszeniem warunków pracy wspomina raport „Buying your way into trouble – the challenge of responsible supply chain management”, Acona 2004³⁰. Ponieważ piaskowanie jest techniką szybką, dostawcy mogą ją stosować mimo zakazu kontrahenta, bo zajmuje mniej czasu niż korzystanie z alternatywnych metod³¹. W świecie, w którym liczy się moda, kiedy najnowsze kolekcje trzeba wyprodukować jak najszybciej, na pracowników wywierana jest presja osiągnięcia szybkich efektów³². Spośród 17 badanych firm, 10 twierdzi, że uzgadnia odpowiedni czas realizacji zamówień przy produkcji „postarzonej” odzieży (Acne, Filippa K, H&M, Inditex, J. Lindeberg, Lindex, MQ, Tiger of Sweden, Varner-gruppen i Whyred). Np. Varner-gruppen zapewnia: „Ramy czasowe produkcji, zależne od wielu różnych uwarunkowań, są omawiane i uzgadniane przed złożeniem zamówień i ustaleniem terminu dostawy”³³. Gina Tricot nie odpowiedziała na to pytanie ani „tak”, ani „nie”, stwierdziła natomiast: „Jak przy wszystkich wyrobach, mamy ustalony wstępny okres produkcji, a o ewentualnych odstępstwach od niego dostawca informuje dział zaopatrzenia, który zajmuje się tą kwestią. Różne rodzaje ubrań mają różne czasy produkcji”³⁴.

W RNB Retail and Brands okres realizacji zamówienia ustala się odrębnie dla każdego produktu, w zależności od tego, ile czasu zajmuje jego wytworzenie. WeSC nie dostosowuje czasu realizacji do specyfiki zamówienia. W Nudie Jeans dżinsy sprane i niesprane mają różne czasy produkcji, a dostawca może w razie potrzeby omówić kwestię terminu realizacji zamówienia z firmą. Indiska nie ma w swojej kolekcji znoszonych dżinsów, więc pytanie jej nie dotyczy. Åhléns nie oferuje dżinsów „bardzo mocno znoszonych”, więc pytanie nie dotyczy także tej firmy. Podobnie KappAhl – tak jak wcześniej, i tym razem odpowiedział, że nie ma w swojej kolekcji odzieży o mocno spranym i znoszonym wyglądem. Przejdziemy teraz do omówienia konkretnych problemów, przed którymi stają firmy odzieżowe przy monitorowaniu zakazu piaskowania w swoich łańcuchach dostaw oraz do kolejnej kwestii: czy firmy są w stanie monitorować podwykonawców swoich dostawców.

²⁵ Rozmowa emailowa z Anną-Karin Wårfors, CSR Manager, Gina Tricot, 2012-09-14, 2012-10-22.

²⁶ Rozmowa emailowa z Hannah Persson, Social Compliance Coordinator, MQ, 12-12-07

²⁷ Rozmowa emailowa z Sandją Lang, CSR manager, Nudie Jeans, 2012-08-21.

²⁸ Rozmowa emailowa z Anitą Falkenek, Sustainability Manager, Åhléns, 12-12-06

²⁹ Rozmowa emailowa z Evą Kindgren, CSR Manager, KappAhl, 2012-09-05.

³⁰ Acona. (2004). „Buying your way into trouble – the challenge of responsible supply chain management”. Insight Investment Management Limited, s. 2-38.

³¹ Clean Clothes Campaign, (2012), „Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 23.

³² Ibid. s. 6.

³³ Rozmowa emailowa z Annabelle Lefébure, CSR Manager, Varner-gruppen, 2012-09-18.

³⁴ Rozmowa emailowa z Anną-Karin Wårfors, CSR Manager, Gina Tricot, 2012-09-14, 2012-10-22.

MONITOROWANIE ZAKAZU PIASKOWANIA

„Monitorowanie zakazu jest trudne z wielu powodów, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę zlecenie zamówień podwykonawcom oraz zatrudnianie niezarejestrowanych pracowników, co tworzy ryzyko stosowania piaskowania w nieznanymi miejscach i/lub na nocnych zmianach. Nawet ekspertom trudno jest wykryć, czy dżins jest piaskowany, czy nie. Bez częstych wizyt w zakładach produkcyjnych producenci odzieży dżinsowej nie są w stanie sprawdzić, której techniki używa się do uzyskania efektu »znośzonego« dżinsu”³⁵ – mówi Annabel Meurs, koordynatorka ds. weryfikacji międzynarodowej w Fair Wear Foundation. Podobne wnioski wyłaniają się z opublikowanego w 2011 r. w szwedzkim czasopiśmie konsumenckim „Råd & Rön” artykułu o piaskowaniu. Przedstawiciele europejskich organizacji konsumenckich odwiedzili dostawców kilku firm odzieżowych w Chinach, Maroku, Włoszech i Pakistanie. Artykuł ogólnie rzecz biorąc stwierdzał, że chociaż marki zabroniły piaskowania, technika ta nadal jest wykorzystywana. Marki także nieoficjalnie prosiły dostawców o piaskowanie, mimo że oficjalnie go zabroniły.

Stosowanie piaskowania przez podwykonawców utrudniało firmom egzekwowanie zakazu tej praktyki³⁶. Trudności związane z monitorowaniem zakazu piaskowania potwierdza także raport Clean Clothes Campaign o Bangladeszu. Według rozmówców CCC, niektóre fabryki stosują piaskowanie mimo zakazu kontrahenta. Piaskowano także bez zapewnienia odzieży ochronnej posługującym się tą techniką pracownikom³⁷. Ponadto pracownicy przemysłu odzieżowego w Bangladeszu nie są odpowiednio poinformowani o konsekwencjach piaskowania i rozpoznają negatywne skutki zdrowotne swojej pracy, kiedy objawy są tak poważne, że nie da się ich leczyć. Należy także wziąć pod uwagę fakt, że osoba pracująca przy piaskowaniu lepiej zarabia, co jest skutecznym środkiem zachęcającym pracowników do stosowania tej techniki³⁸.

PROBLEMY FIRM ODZIEŻOWYCH Z MONITOROWANIEM ZAKAZU PIASKOWANIA

Fair Trade Center zapytał firmy odzieżowe, czy widzą jakieś problemy związane z monitorowaniem zakazu piaskowania w swoich łańcuchach dostaw. Oto ich odpowiedzi:

TABELA 2. POTENCJALNE PROBLEMY DOTYCZĄCE MONITOROWANIA ZAKAZU PIASKOWANIA W ŁAŃCUCHACH DOSTAW

NAZWA FIRMY	MOŻLIWE PROBLEMY Z MONITOROWANIEM ZAKAZU PIASKOWANIA W ŁAŃCUCIE DOSTAW
Acne	Monitorowanie nie jest możliwe przez cały czas.
Filippa K	Pilnowanie zakazu odnośnie całej produkcji u podwykonawców.
Gina Tricot	Różnorodność i wielość etapów produkcji tekstylnej. Piaskowanie przeprowadzane dla innych klientów. Brak ustawowego zakazu piaskowania w wielu krajach.
H&M	Ponieważ H&M wymaga od fabryk rozmontowania sprzętu do piaskowania, uniemożliwia to stosowanie tej techniki, więc nie będzie problemów z przestrzeganiem zakazu.
Indiska No	Firmie nie zadano tego pytania, gdyż nigdy nie monitorowała zakazu piaskowania
Inditex	Inditex nie stwierdził żadnych zagrożeń związanych z procesem monitorowania piaskowania.
J. Lindeberg	Nie stwierdził żadnych problemów.
KappAhl	Dostawcy mogą nie stosować się do zasad określonych w polityce firmy.
Lindex	Nieupoważnione zlecenie podwykonania.
MQ	Trudności z monitorowaniem dostawców 24 h na dobę. Jeśli piaskowanie byłoby stosowane w nocy, MQ nie ma możliwości skontrolowania tego.
Nudie Jeans	Nasi dostawcy nie stosują piaskowania, a przedstawiciele Nudie Jeans są obecni w

³⁵ Rozmowa emailowa z Annabel Meurs, International Verification Coordinator, Fair Wear Foundation, 2012-11-10.

³⁶ Berge, Annika. (2011). „Hur reko är dina jeans?”. Råd & Rön, 2011-08-23, [Internet] <http://www.radron.se/granskningar/Hur-reko-ar-dina-jeans/> (Ostatni dostęp: 2012-11-08).

³⁷ Clean Clothes Campaign. (2012). „Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 6, 38.

³⁸ Ibid. s. 30, 38.

pralniach, więc nie ma problemów.

RNB RNB Retail and Brands Retail	Nieupoważnione zlecenie podwykonania
Tiger of Sweden	Problem mógłby powstać, o ile dostawcy obchodziliby kodeks postępowania Tiger of Sweden, który podpisali, i udaloby im się ukryć piaskowanie przed naszymi wizytatorami kontrolującymi fabryki cztery razy do roku. Jednak firma ocenia, że to ryzyko jest minimalne.
Varner-gruppen	Zagrożenia są takie same, jak przy stosowaniu CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu) w łańcuchu dostaw i dotyczą dopilnowania, by otrzymywane przez Varner-gruppen informacje były aktualne i zgodne z prawdą. Dokładne poznanie i monitorowanie całego łańcucha dostaw (nie tylko pierwszego i drugiego poziomu) jest dużym wyzwaniem.
WeSC	Kłamstwa i oszustwa ze strony dostawców, skoro WeSC nie jest właścicielem fabryk. Firma nie ma stuprocentowej kontroli, bez względu na swoje wysiłki.
Whyred	Whyred nie widzi problemów z monitorowaniem zakazu piaskowania, bo produkuje tylko w Turcji, gdzie oficjalne stanowisko w tej sprawie jest bardzo stanowcze.
Åhléns	Ponieważ Åhléns nie stosuje piaskowania, problem nie istnieje. Ogólnie jednak firma stoi przed takimi samymi wyzwaniami dotyczącymi przestrzegania przez dostawców jej zasad oraz zlecenia pracy podwykonawcom.

STOSOWANY SYSTEM MONITOROWANIA ZAKAZU PIASKOWANIA

Prawie wszystkie badane firmy odzieżowe monitorują swoich dostawców (Acne, Gina Tricot, H&M, Inditex, Indiska, J. Lindeberg, KappAhl, Lindex, MQ, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, Varner-gruppen, WeSC and Åhléns). Filippa K jest w trakcie tworzenia systemu monitorowania zakazu piaskowania. Wiele firm także wyraźnie nakazuje przeprowadzanie kontroli pod tym kątem w swojej metodologii audytów (Acne, Gina Tricot, Inditex, J. Lindeberg, KappAhl, Lindex, MQ, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, Varner-gruppen). Np. Inditex ma określoną metodologię rozpoznawania procesów, jakim dzins jest poddawany w pralniach. H&M wymaga od dostawców rozmontowania sprzętu do piaskowania, uznając, że jest to jedyny sposób gwarantujących w stu procentach, że ta technika nie będzie stosowana. Firma nie będzie kontynuować audytów rozmontowanego sprzętu.

Jak wspomniano, Filippa K jest w trakcie tworzenia swojego systemu monitorowania, a więc w tej chwili nie sprawdza, czy w fabrykach stosowane jest piaskowanie. Indiska także nie przeprowadza kontroli pod tym kątem. WeSC współpracuje z jedną zintegrowaną pionowo fabryką, gdzie cały proces produkcji, łącznie z praniem i wykończeniem, odbywa się na miejscu, a fabryka nie ma wyposażenia do piaskowania. WeSC odwiedza także dostawców kilka razy w roku, podobnie jak Whyred. W 2013 r. Whyred będzie rozpatrywać możliwość przystąpienia do Fair Wear Foundation. Nudie Jeans nie przeprowadza kontroli specjalnie pod kątem piaskowania, ale sprawdza wdrażanie przez dostawców jej wymogów BHP. Åhléns twierdzi, że jeśli w fabryce będzie wyposażenie do piaskowania, będzie to sprawdzać, ale w tej chwili w zakładach produkujących dla firmy takiego sprzętu nie ma.

MONITOROWANIE PODWYKONAWCÓW

W 2011 r. Unia Europejska przyjęła wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka. Opierają się one na trzech filarach. Pierwszy odnosi się do istniejących zobowiązań państw do szanowania, ochrony i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych swobód. Drugi filar dotyczy roli przedsiębiorstw biznesowych jako pełniących wyspecjalizowane funkcje organów społeczeństwa, od których wymaga się przestrzegania wszystkich obowiązujących praw i poszanowania praw człowieka. Trzeci filar dotyczy potrzeby przyporządkowania prawom i obowiązkom odpowiednich i skutecznych form zadośćuczynienia w razie ich

naruszenia³⁹. Według tych wytycznych firmy są odpowiedzialne za stosunki biznesowe w całym swoim łańcuchu dostaw, mają obowiązek szanować prawa człowieka i działać, kiedy prawa te są łamane⁴⁰.

Spośród 17 badanych firm, 13 kontroluje podwykonawców, chociaż niektóre przyznają, że robią to tylko w ograniczonym zakresie. H&M sprawdza wszystkie zakłady produkcyjne i przetwórcze pierwszego poziomu łańcucha dostaw. Poziom ten obejmuje wszystko, co związane z wytwarzaniem ubrań: krojenie, szycie, pranie, haftowanie itd. Prace te mogą być wykonywane w fabrykach dostawców albo w zakładach ich podwykonawców, nienależących do dostawcy. Drugi poziom obejmuje zakłady włókiennicze i farbiarnie, a więc obróbkę materiału przed wykrojeniem i uszyciem z niego gotowych ubrań. Trzeci poziom to odziarnianie bawełny i przędzenie, a czwarty to poziom pozyskiwania surowców, np. uprawy bawełny. Varner-gruppen twierdzi, że monitoruje dostawców do pewnego stopnia. Dostawcy z pierwszego poziomu muszą informować Varner-gruppen o wszystkich swoich podwykonawcach. Firma stosuje termin „podwykonawcy” w odniesieniu do dostawców drugiego poziomu, których monitoruje w ograniczonym zakresie.

J. Lindeberg monitoruje podwykonawców bezpośrednio i pośrednio poprzez swoich dostawców oraz poprzez swojego lokalnego pośrednika. W przypadku Acne głównym dostawcą firmy jest duża fabryka džinsu, do której regularnie jeżdżą na inspekcje, aby upewnić się, że nie korzysta z podwykonawców. Acne ma jeszcze dwóch nowych dostawców odzieży dżinsowej, których będzie kontrolować w 2013 r. Ponieważ Fair Wear Foundation uważa Włochy za kraj niskiego ryzyka, nie prowadzi się tam audytów CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu), natomiast pralnie są regularnie kontrolowane. Acne twierdzi także, że jego dostawcy nie mają podwykonawców. Tiger of Sweden, Lindex, Inditex oraz Nudie Jeans monitorują wszystkich podwykonawców. MQ monitoruje wszystkie pralnie związane z produkcją džinsów w Chinach i Bangladeszu. W 2013 r. firma skontroluje pralnie swojego dostawcy w Tajlandii.

Gina Tricot wprowadziła więcej kontroli i działa na rzecz poszerzenia wiedzy o piaskowaniu. Firma prowadzi audyty niektórych podwykonawców, ale chce kontrolować także niższe poziomy łańcucha dostaw. Umożliwiają to różne czynniki, takie jak „wielkość produkcji, otwartość w stosunkach z dostawcami, ryzyko i bliskość geograficzna”⁴¹. KappAhl także w pewnym stopniu monitoruje podwykonawców. Firma koncentruje się na fabrykach, gdzie jest w stanie „coś zmienić”⁴². RNB Retail and Brands skupia się na monitorowaniu tych podwykonawców, którzy zajmują się produkcją džinsów, a takich zakładów jest kilka. WeSC nie ma podwykonawców w zakresie produkcji džinsów. Whyred ufa dostawcom, którzy zapewniają, że nie zlecają podwykonywania odzieży dżinsowej, a także regularnie przeprowadza inspekcję w ich fabrykach. Åhléns nie kontroluje swoich podwykonawców. Indiska przeprowadza audyty u podwykonawców (w warsztatach, farbiarniach, oddziałach wykonujących nadruki, w centralnych oczyszczalniach ścieków oraz u pracowników chałupniczych). Filippa K nadal jeszcze tworzy swój system monitorowania i na razie nie obejmuje on podwykonawców. W procesie monitorowania zakazu piaskowania cenne źródło pomocy stanowią organizacje pozarządowe i związki zawodowe. W następnej części raportu przyjrzymy się temu, w jakim stopniu firmy odzieżowe korzystają z możliwości współpracy z tymi podmiotami.

WSPÓŁPRACA Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI I ZWIĄZKAMI ZAWODOWYMI W PROCESIE MONITORINGU

Kilka badanych firm odzieżowych uczestniczy w inicjatywach wielostronnych, w których współpracują ze sobą firmy, związki zawodowe i organizacje pozarządowe (NGO). Acne, J. Lindeberg i Nudie Jeans współpracują z lokalnymi organizacjami pozarządowymi i związkami zawodowymi poprzez udział w Fair Wear Foundation. Jedną z zasad tej inicjatywy jest angażowanie wszystkich stron (firm, związków i NGO) we wspólne działania na każdym etapie, od opracowania strategii procesu weryfikacji. FWF kładzie także nacisk na kooperację i zaangażowanie się w działania lokalnych organizacji w krajach, gdzie odbywa się produkcja. Filippa K, także należąca do FWF, nie odpowiedziała na to pytanie, ponieważ jej system monitorowania zakazu piaskowania dopiero powstaje. Ponadto firmy odzieżowe podawały różne odpowiedzi odnośnie

³⁹ Ruggie, J. (2011). Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework. Annex. s. 6 [Internet], Dostęp: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/business-human-rights/guiding_principles_business_and_hhrr_en.pdf, (Ostatni dostęp: 2012-10-21).

⁴⁰ Ibid. s. 16.

⁴¹ Rozmowa emailowa z Anną-Karin Wårfors, CSR Manager, Gina Tricot, 2012-09-14, 2012-10-22.

⁴² Rozmowa emailowa z Anną-Karin Wårfors, CSR Manager, Gina Tricot, 2012-09-14, 2012-10-22.

swojego zaangażowania w inicjatywę wychodzącą od biznesu – BSCI. RNB Retail and Brands podaje, że wspiera rozmowy BSCI z organizacjami pozarządowymi i związkami zawodowymi, ale nie współpracuje bezpośrednio z podmiotami lokalnymi. Gina Tricot i Åhléns deklaruje taką współpracę w ramach udziału w BSCI. KappAhl, Lindex i MQ podają, że nie pracują z organizacjami pozarządowymi. H&M wspomina także o swoim członkostwie w Fair Labour Association (FLA)⁴³, stowarzyszeniu, które za pośrednictwem niezależnych organizacji przeprowadza audyty firm członkowskich. H&M współdziała więc pośrednio z lokalnymi związkami zawodowymi, gdyż FLA współpracuje z nimi w ramach prowadzonego monitoringu.

Ponadto zarówno H&M, jak i Inditex podpisały Global Campaign to Ban Sandblasting (Globalną kampanię na rzecz zakazu piaskowania) ITGLWF (Międzynarodowej Federacji Pracowników Przemysłu Włókienniczego, Odzieżowego i Skórzanego). Tym samym zgodziły się zakazać piaskowania w całym swoim łańcuchu dostaw, „łącznie z piaskowaniem za pomocą tlenku glinu, krzemianu glinu, węgliku krzemu, żużlu miedziowego i granatu”⁴⁴. Zgodnie z tym zakazem, obie firmy mają współpracować ze swoimi dostawcami przy przechodzeniu na alternatywne metody postarzania dżinsu, po określeniu zagrożeń i środków ich kontroli, a także podjęciu kroków niezbędnych do zapewnienia skutecznego przestrzegania zakazu w całym łańcuchu dostaw⁴⁵.

Poza tym w 2012 r. Inditex podpisał rozszerzenie Globalnej Umowy Ramowej ITGLWF. Co oznacza, że firma udostępnia ITGLWF szczegółowe listy dostawców i producentów, a lokalne związki zawodowe uczestniczą w monitorowaniu dostawców Inditexu. Ta firma wspominała także o swoim udziale w Ethical Trading Initiative (ETI)⁴⁶. Jest to inicjatywa wielostronna z siedzibą w Wielkiej Brytanii, złożona z korporacji, związków zawodowych i organizacji pozarządowych. Funkcjonuje jako forum uczenia się, definiowania i ustalania „dobrych praktyk” w etycznym handlu. Varner-gruppen należy do norweskiego odpowiednika ETI, ale, jak twierdzi, chociaż współpracował w ramach tej inicjatywy z różnymi organizacjami, to nie konkretnie w kwestii piaskowania. Indiska i WeSC odpowiedziały, że nie współpracują z organizacjami pozarządowymi i związkami zawodowymi przy monitorowaniu zakazu piaskowania. Whyred także nie prowadzi takiej współpracy, ale twierdzi, że jego dostawca w Turcji ma certyfikat Ecoteks⁴⁷. W następnej części raportu sprawdzimy, czy firmy odzieżowe weryfikują za pomocą testów produktów, czy ich wyroby nie były piaskowane.

TRUDNOŚCI W TESTOWANIU PRODUKTÓW DŽINSOWYCH POD KĄTEM PIASKOWANIA

Jedną z metod testowania, czy produkt nie był piaskowany, jest użycie wykrywacza metalu. Nie wykryją one jednak pewnego rodzaju piasku stosowanego do piaskowania – drobnoziarnistego, bogatego w krzemionkę, o niskiej zawartości metalu. Inny rodzaj piasku, także powszechnie stosowany, to gruboziarnisty piasek korundowy. Często importuje się go z Chin i łatwiej można go wykryć, bo zawiera więcej metalu, za to mniej krzemionki. Brak odpowiednich technik testowania wymaga od firm odzieżowych bliskiej współpracy z dostawcami w celu opracowania nowych, doskonalszych metod i konsekwentnego ich stosowania podczas audytów⁴⁸.

Acne, Filippa K, H&M, Indiska, Lindex, RNB Retail and Brands, Varner-gruppen, WeSC i Åhléns nie przeprowadzają żadnych testów produktów, aby sprawdzić, czy przy ich wytwarzaniu nie stosowano piaskowania. Np. firmy Åhléns i Whyred nie robią tego, ponieważ są pewne, że przy produkcji zamawianych przez nie dżinsów piaskowania nie stosowano. Whyred twierdzi, że jego dostawca, który szyje i wysyła ubrania, potrafi stwierdzić, jaką technikę zastosowano w produkcji. KappAhl przeprowadza testy produktów, ale nie sprecyzował, czy wykonuje testy dotyczące piaskowania. Gina Tricot, Inditex i MQ także pracują nad znalezieniem wiarygodnej procedury testowania. Jednak J. Lindeberg twierdzi, że jego lokalni technicy potrafią dostrzec różnicę między dżinsami piaskowanymi a postarzonymi innymi metodami. Produkty Tiger of Sweden są sprawdzane wizualnie u dostawcy firmy we Włoszech, w głównym magazynie w Danii oraz w

⁴³ Fair Labour Association. (2012). [Internet] Dostęp: www.fairlabor.org. (Ostatni dostęp: 2012-10-19).

⁴⁴ ITGLWF Press release. (2011). “Industry Call to Action: Call for a Global Ban on Apparel Sandblasting” [Internet] Dostęp: <http://www.itglwf.org/en/Sandblastingglobalcalltoaction.html> (Ostatni dostęp: 2012-11-17).

⁴⁵ ITGLWF, Global Campaign to Eliminate sandblasting, [Internet] Dostęp: <http://www.itglwf.org/lang/en/GlobalcampaigntoEliminateSandblasting>.

⁴⁶ Ethical Trade initiative. (2012). [Internet] Dostęp: www.ethicaltrade.org. (Ostatni dostęp: 2012-10-19).

⁴⁷ Certyfikat ten stwierdza, że dostawca firmy Whyred nie stosuje piaskowania w procesie prania i suszenia wyrobów.

⁴⁸ Clean Clothes Campaign. (2012). “Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 22.

centrali w Sztokholmie. Firma pobiera także próbki losowe. Natomiast firma Nudie Jeans odpowiedziała, że jej agent codziennie odwiedza pralnie podczas produkcji.

Bez względu na to, czy da się za pomocą testów stwierdzić, czy odzież była piaskowana, konieczne jest przejście do metod alternatywnych. Poniżej przyglądamy się takim metodom stosowanym przez firmy odzieżowe i omawiamy ich potencjalne negatywne oddziaływanie na pracowników.

METODY ALTERNATYWNE

Wpisując się w „zielony” trend stosowania enzymów, bawełny fair trade i różnych materiałów, dostawcy stosują zamiast piaskowania alternatywne metody i opracowują nowe techniki⁴⁹. Można wiązać tę tendencję z zakazem piaskowania wprowadzonym przez międzynarodowe firmy odzieżowe w ich łańcuchach dostaw⁵⁰. To, które z alternatywnych metod nabywcy powinni zaakceptować i propagować, jest kwestią skomplikowaną, gdyż nie przeprowadzono wystarczających badań dotyczących zagrożeń BHP. Metody te różnią się pod względem efektów, kosztów i zagrożeń zdrowia i bezpieczeństwa pracowników. A zatem pracownicy powinni być świadomi zagrożeń i nosić odpowiedni sprzęt ochrony osobistej⁵¹.

Jedną z najczęściej stosowanych metod jest odbarwianie chemiczne, zwłaszcza z użyciem nadmanganianu potasu, który rozpyla się na dżins za pomocą pistoletu natryskowego lub rozprowadza pędzelkiem. Badań przeprowadzono niewiele, ale już wiadomo, że ta metoda powoduje poważne podrażnienie zarówno górnych, jak i dolnych dróg oddechowych i może powodować astmę oraz zapalenie oskrzeli. Nadmanganian potasu pozostawia także osad.

Wskutek przewlekłego narażenia na kontakt z tą substancją u pracownika może dojść do zatrucia manganem⁵². W jednym z badań naukowych stwierdzono także różne negatywne skutki oddziaływania nadmanganianu potasu, takie jak szkodliwy wpływ na zdrowie reprodukcyjne i materiał genetyczny. Ponadto ten związek chemiczny może powodować podrażnienie oczu i skóry, nudności, wymioty oraz mieć negatywny wpływ na układ oddechowy i krążenia, wątrobę, krew, układ moczowy, a także ośrodkowy układ nerwowy. Powtarzający się długotrwały kontakt może też wywoływać zapalenie skóry⁵³.

Do stosowania chemicznego odbarwiania dżinsu przyznały się firmy Acne, Gina Tricot, H&M, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Varner-gruppen i Whyred⁵⁴. Lindex, Nudie Jeans, ENB Retail and Brands, Varner-gruppen twierdzą, że używały właśnie nadmanganianu potasu.

Acne, KappAhl i MQ oświadczyły, że stosują spryskiwanie tym związkiem. Lindex, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands i Varner-gruppen mówią także o stosowaniu nadtlenku wodoru (wody utlenionej) i podchlorynu sodu. Nadtlenek wodoru ma silne właściwości utleniające i wybielające, ale jest mniej agresywny dla włókien i bardziej przyjazny dla środowiska niż inne substancje chemiczne. Podchloryn sodu to wybielacz, tani, ale silnie uszkadza włókna i jest niebezpieczny dla środowiska⁵⁵. Inną popularną metodą jest pranie z pumeksem (*stone washing*). Dżins umieszcza się w bębnie pralki razem z naturalnym pumeksem lub odłamkami skał wulkanicznych (np. perlitem), a efekt wytarcia, jaki powstaje, jest mniej jednorodny⁵⁶. Zaleca się stosowanie pumeksu jako bezpieczniejszego dla pracowników. Perlit używany z kwasem solnym może być groźny dla górnych i dolnych dróg oddechowych⁵⁷. Jednak i tak jest to bezpieczniejsza metoda niż piaskowanie, gdyż

⁴⁹ Wywiad z Chrisem Koelemanem, wykładowcą i konsultantem ds. tekstyliów i jakości (Textiles and Quality), Amsterdam Fashion Institute, 2012-10-19.

⁵⁰ Clean Clothes Campaign. (2012). "Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry", marzec, s. 21.

⁵¹ Wywiad z Naseriz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), 2012-11-16.

⁵² Prof. Dr. Kilicaslan, starszy ekspert ds. zdrowia, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), email, marzec 2010.

⁵³ Karta charakterystyki substancji dla roztworu nadmanganianu potasu (Material Safety Data Sheet Potassium Permanganate Solution MSDS), [Internet] Dostęp: <http://www.sciencelab.com/msds.php?msdsId=9926744> (Ostatni dostęp: 2012-12-09).

⁵⁴ Whyred mógł także stosować inne alternatywne metody.

⁵⁵ Informacje uzyskane od Alexandry Deraeve, kierowniczkę Wydziału Mody, Włókiennictwa i Technologii DREWNA, University College Ghent, 2012-11-13.

⁵⁶ Prof. dr. Kilicaslan, starszy ekspert ds. zdrowia, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), e-mail, marzec 2010.

⁵⁷ Ibid.

pracownik jest odseparowany od produktu⁵⁸. Spośród 17 badanych firm 13 zadeklarowało stosowanie metody *stone washing*: Acne, Gina Tricot, H&M, J. Lindeberg⁵⁹, KappAhl, Lindex, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, WeSC, Whyred, Varner-gruppen i Åhléns. Whyred podkreślił, że jego turecki dostawca preferuje używanie przy tej technice pumeksu.

Acne, WeSC, RNB Retail and Brands i Åhléns zadeklarowały stosowanie zwykłego prania. Acne, H&M, Nudie Jeans WeSC i Åhléns stosują także ozonowanie. Odzież jest wybielana w pralce za pomocą gazowego ozonu, w zamkniętej komorze⁶⁰. Pracownicy są więc chronieni przed kontaktem z ozonem⁶¹. Indiska, KappAhl, WeSC, RNB Retail and Brands zadeklarowały także stosowanie w praniu enzymów. Ponadto Indiska i używają także barwników pigmentowych w połączeniu z praniem enzymatycznym, aby osiągnąć pożądany efekt spłówiających džinsów. Przy stosowaniu takich barwników, pigmenty syntetyczne „łapią” tkaninę dzięki substancjom wiążącym⁶². Åhléns stosuje też oddzielnie pigmenty i pranie enzymatyczne.

Często stosuje się także różne rodzaje prac ręcznych (przecieranie, szczotkowanie, ścieranie papierem ściernym). Spośród 17 badanych firm 13 stosowało przecieranie: Acne, Filippa K, H&M, KappAhl, Lindex, J. Lindeberg, MQ, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, WeSC, Gina Tricot i Varner-gruppen. Szczotkowanie, ręczne lub automatyczne, ujemnie wpływa na jakość tkaniny⁶³. Pył ze szczotek lub papieru ściernego może powodować astmę zawodową. Ponieważ pył ze szczotkowania składa się z większych cząsteczek, nie przenika tak łatwo do układu oddechowego⁶⁴. Spośród 17 badanych firm 11 stosowało metodę szczotkowania: Acne, GinaTricot, H&M, KappAhl, Lindex, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, Varner-gruppen, WeSC i Åhléns.

Ścieranie papierem ściernym jest wykonywane mechanicznie przez pracowników. To pracochłonna metoda, wymagająca wykwalifikowanej siły roboczej. Ze względu na narażenie na pył, proces ten może wywoływać astmę zawodową⁶⁵. Metodę tę stosuje sześć firm: Acne, Gina Tricot, H&M, RNB Retail and Brands, Varner-gruppen i WeSC.

Przy laserowaniu do rozjaśniania tkaniny wykorzystuje się maszynę laserową. Laserowanie jest uniwersalną metodą, która staje się coraz popularniejsza⁶⁶. Jeśli pracownik nie nosi okularów ochronnych, laserowanie może stanowić zagrożenie dla jego zdrowia⁶⁷. Jednak przy zastosowaniu takiego sprzętu ochronnego jest to najmniej niebezpieczna metoda⁶⁸. Minusem jest wysoki koszt sprzętu – do 250 tysięcy dolarów⁶⁹. Spośród 17 firm laserowanie stosuje osiem (Acne, Filippa K, Gina Tricot, H&M, Lindex, Nudie Jeans, Tiger of Sweden i Varner-gruppen).

Inditex w ogóle nie podał, z jakich alternatywnych metod korzystają jego dostawcy.

⁵⁸ Wywiad z Naseriz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), 2012-11-16.

⁵⁹ J. Lindeberg's stosuje różne techniki, ale najczęściej *stone washing* i przecieranie.

⁶⁰ Express Textile. (2003). Denim garment processing: The eco-friendly way. [Internet] Dostęp: <http://www.expresstextile.com/20030320/dyes2.shtml> (Ostatni dostęp: 2012-10-19).

⁶¹ Wywiad z Chrisem Koelemanem, wykładowcą i konsultantem ds. tekstyliów i jakości (Textiles and Quality), Amsterdam Fashion Institute, 2012-10-19.

⁶² Rozmowa emailowa z Renée Andersson, CSR Manager, Indiska, 2012-09-17.

⁶³ Prof. dr. Kilicaslan, starszy ekspert ds. zdrowia, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), e-mail, marzec 2010.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Wywiad z Chrisem Koelemanem, wykładowcą i konsultantem ds. tekstyliów i jakości (Textiles and Quality), Amsterdam Fashion Institute, 2012-10-19.

⁶⁷ Riddselius, C. (2010). "Fashion Victims – A report on sandblasted denim", Fair Trade Center, s. 10.

⁶⁸ Prof. dr. Kilicaslan, starszy ekspert ds. zdrowia, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), email, marzec 2010.

⁶⁹ Wywiad z Naseriz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), 2012-11-16.

TABELA 3. ZASTOSOWANIE ALTERNATYWNYCH METOD

STOSOWANA METODA ALTERNATYWNA	NAZWA FIRMY
Odbarwianie chemiczne⁷⁰	
Nadmanganian potasu (lub nadmanganian potasu w sprayu)	Lindex, Nudie Jeans, Acne, KappAhl, MQ, RNB Retail and Brands, Varner-gruppen.
Nadtlenek wodoru	Lindex, Nudie Jeans, Varner-gruppen, RNB Retail and Brands.
Podchloryn sodu	Lindex, Nudie Jeans, Varner-gruppen, RNB Retail and Brands.
Pranie z pumeksem (<i>stone washing</i>)	Acne, Gina Tricot, H&M, J. Lindeberg, KappAhl, Lindex, Nudie Jeans, RNB, Retail and Brands, Tiger of Sweden, WeSC, Whyred, Varner-gruppen, Åhléns.
Pranie	Acne, WeSC, RNB Retail and Brands, Åhléns.
Ozonowanie	Acne, H&M, Nudie Jeans, WeSC, Åhléns.
Pranie enzymatyczne	Indiska, KappAhl, WeSC, RNB Retail and Brands, Åhléns.
Pigmenty z praniem enzymatycznym	Indiska, Åhléns.
Pigmenty	Åhléns.
Odbarwianie ręczne (przecieranie, szcztokowanie, ścieranie papierem ściernym)	
Przecieranie	Acne, Filippa K, H&M, KappAhl, Lindex, J. Lindeberg, MQ, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, WeSC, Gina Tricot, Varner-gruppen.
Szcztokowanie	Acne, Gina Tricot, H&M, KappAhl, Lindex, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands, Tiger of Sweden, Varner-gruppen, WeSC, Åhléns.
Papier ścierny	Acne, Gina Tricot, H&M, RNB Retail and Brands, Varner-gruppen, WeSC
Laserowanie	Acne, Filippa K, Gina Tricot, H&M, Lindex, Nudie Jeans, Tiger of Sweden, Varner-gruppen.

W następnej części badamy, jak firmy prowadzą szkolenia BHP dla kadry kierowniczej i załogi w zakładach swoich dostawców.

SZKOLENIA BHP I ZASTOSOWANIE SPRZĘTU OCHRONY OSOBISTEJ

Stambulskie Stowarzyszenie Eksporterów Tekstyliów i Odzieży (ITKIB) twierdzi, że piaskowanie nie stanowi zagrożenia dla zdrowia pracowników, jeśli ci zakładają odpowiedni sprzęt ochrony osobistej. Jednak badania Clean Clothes Campaign potwierdziły, że w krajach wysokiego ryzyka, takich jak Bangladesz, procedury BHP nie zawsze są przestrzegane⁷¹. Tym bardziej wskazuje to na konieczność stosowania przez pracowników odpowiedniego sprzętu ochrony osobistej, takiego jak maski, gogle, stopery do uszu oraz odzież ochronna, nawet przy używaniu metod alternatywnych. Taki sprzęt ochronny jest jednak drogi i wymaga inwestycji ze strony fabryki. W dodatku pracodawca musi zapewnić pracownikom adekwatne szkolenia dotyczące prawidłowego korzystania ze sprzętu ochronnego, wraz z wyjaśnieniem, dlaczego jest to istotne.

Według Chrisa Koelemana, jednym z powodów, dla których pracownicy nie noszą odzieży ochronnej, może być klimat. Np. w zakładach w Bangladeszu może panować bardzo wysoka temperatura, „więc nigdy nie będą mogli nosić [tej odzieży] w takich warunkach”⁷². Chociaż firmy Filippa K i WeSC nie zapewniają w tej chwili szkoleń BHP, prawie wszystkie firmy odzieżowe potwierdzają, że albo one same, albo fabryki dostawców szkolą pracowników w tym zakresie. Według firmy Gina Tricot, przedstawiciele BSCI prowadzili kursy dotyczące piaskowania i BHP. Lindex także wspomina o szkoleniu dla kadry kierowniczej przeprowadzonym przez BSCI. Firma dopilnowuje, by jej dostawcy szkolili pracowników. Co więcej, Lindex organizuje także własne warsztaty i angażuje fabryki i pracowników w projekty ekologiczne i społeczne.

⁷⁰ Niektóre firmy podały dokładne nazwy stosowanych środków chemicznych, inne nie.

⁷¹ Clean Clothes Campaign. (2012). “Deadly Denim – Sandblasting in the Bangladesh Garment Industry”, marzec, s. 27.

⁷² Wywiad z Chrisem Koelemanem, wykładowcą i konsultantem ds. tekstyliów i jakości, Amsterdam Fashion Institute, 2012-10-19.

Tiger of Sweden zapewnia, że we Włoszech, gdzie prane są produkty dżinsowe firmy, wiedza na temat BHP jest dogłębna. Firma wspiera także globalne działania BSCI dotyczące szkoleń BHP. Åhléns organizuje szkolenia dla dostawców i fabryk bezpośrednio, a także pośrednio, poprzez udział w działaniach BSCI. Szkolenia są kierowane do kierownictwa fabryk oraz odpowiednich pracowników. Także KappAhl zapewnia szkolenia „zainteresowanym stronom”, a RNB Retail and Brands szkoli kadrę kierowniczą dostawców, ale wymaga od nich zapewnienia szkoleń pracownikom swoich podwykonawców. MQ prowadzi program szkoleń w Chinach dla kierownictwa fabryk 10 dostawców. Następną częścią tego programu będą szkolenia dla kierownictwa uczące, jak szkolić pracowników. Inditex wymaga od zewnętrznych producentów, dostawców i podwykonawców zapewnienia szkoleń pracownikom. Trzej dostawcy spranego dżinsu dla firmy Acne potwierdzają, że szkolą wszystkich swoich pracowników.

Kierownictwo i pracownicy dostawców firmy Indiska są szkoleni w zakresie BHP głównie przez swoich pracodawców lub przez zewnętrznych konsultantów, których angażują albo sami dostawcy, albo większe firmy. H&M to jedyna firma, która wcześniej szkoliła pracowników zajmujących się piaskowaniem – w Bangladeszu. Jeśli chodzi o inne kraje, szkolenie BHP jest częścią szkolenia w zakresie obchodzenia się ze środkami chemicznymi. Nudie Jeans szkoli pracowników swoich dostawców głównie z pomocą wewnętrznego personelu lub konsultantów. Varner-gruppen twierdzi, że wymaga od dostawców sprawnie działającego programu szkoleń BHP dla pracowników – nowych i obecnych. Co więcej, Ethical Trading Initiative (ETI) w Norwegii także przeprowadza ogólne szkolenia CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu) dla kierownictwa fabryk, na które uczęszczała część dostawców Varner-gruppen. Whyred rozsyła dostawcom wewnętrzny dokument, w którym wymaga od nich prowadzenia szkoleń BHP. Natomiast J. Lindeberg ma właśnie rozpocząć program szkoleń razem z Fair Wear Foundation, przeznaczony zarówno dla menedżerów, jak i dla pracowników produkcji. W dalszej części raportu przekonamy się, czy firmy odzieżowe prowadzą działania na rzecz stworzenia lepszych warunków życia dla byłych pracowników zatrudnionych dawniej przy piaskowaniu.

REKOMPENSATY DLA BYŁYCH PRACOWNIKÓW ZATRUDNIONYCH PRZY PIASKOWANIU DŻINSU

W listopadzie 2010 r. w związku z publikacją raportu „Fashion Victims” (Ofiary mody) Fair Trade Center stwierdził, że chociaż wycofywanie się przez szereg firm odzieżowych z produkcji piaskowanych dżinsów jest pozytywnym zjawiskiem, firmy te powinny poczuć się do odpowiedzialności i zapewnić odpowiednie rekompensaty pracownikom, którzy ponieśli uszczerbek na zdrowiu w wyniku stosowania tej metody⁷³. Zalecenie to znajduje poparcie w wytycznych ONZ dotyczących praw człowieka i biznesu (2011) oraz ich trzecim filarze, który odnosi się do „potrzeby przyporządkowania prawom i obowiązkom odpowiednich i skutecznych form zadośćuczynienia w razie ich naruszenia”⁷⁴. Firmy odzieżowe są odpowiedzialne nie tylko za sprawdzenie, jakie skutki zdrowotne miało piaskowanie dla pracowników, ale także za dopilnowanie, by wypłacono im odpowiednie odszkodowania rekompensujące utratę dochodów i pokrywające koszty leczenia.

Jak dotąd rządy i międzynarodowi kontrahenci zrobili niewiele, by zapewnić odszkodowania pracownikom zatrudnionym dawniej przy piaskowaniu, zwłaszcza tym pracującym w „nieoficjalnym” sektorze. Wyjątkiem jest Turcja, która w 2011 r. uchwaliła nowe prawo rentowe, dotyczące wszystkich pracowników, bez względu na to, czy byli zatrudnieni oficjalnie, czy nieoficjalnie⁷⁵. Żadna z badanych firm nie podejmowała konkretnych działań na rzecz stworzenia lepszych warunków pracy dla byłych pracowników zatrudnionych przy piaskowaniu. Varner-gruppen przeprowadziła rozpoznanie i stwierdziła, że sytuacja zdrowotna i zawodowa tych pracowników nie stanowi problemu w fabrykach, którym firma zleca produkcję. Według Nudie Jeans, wielu pracowników we Włoszech „straciło pracę przy piaskowaniu, ale większość z nich może pracować przy innych zadaniach, np. przy ręcznym odbarwianiu lub wykończeniach”⁷⁶. Firmy Nudie Jeans i Tiger of Sweden

⁷³ Fair Trade Center, (2010). „Låg kunskap och senfärdigt agerande från klädföretag mot farlig arbetsmetod”. [Internet] Dostęp: <http://www.fairtradecenter.se/l-g-kunskap-och-senf-rdigt-agerande-fr-n-kl-df-retag-mot-farlig-arbetsmetod>. (Ostatni dostęp: 2012-10-18).

⁷⁴ Ruggie, J. (2011). Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework. Annex. s. 6 [Internet] Dostęp: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/business-human-rights/guiding_principles_business_and_hhrr_en.pdf, (Ostatni dostęp: 2012-10-21).

⁷⁵ Wywiad z Nesperiz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), 2012-11-16.

⁷⁶ Rozmowa emailowa z Sandyą Lang, CSR Manager, Nudie Jeans, 2012-10-01.

nic nie wiedzą o żadnych problemach dotyczących pracowników zatrudnionych wcześniej przy piaskowaniu we Włoszech, więc nie podjęły żadnych kroków. Åhléns stwierdził, że to pytanie go nie dotyczy, gdyż nie zamawia spranego džinsu. Inditex zapewnia, że przedstawił dostawcom swoje obawy dotyczące BHP i konsekwencji, z jakimi wiąże się piaskowanie dla wykonujących je pracowników.

Zanim przejdziemy do podsumowania wniosków i omówienia dalszych zalecanych działań, przyjrzymy się jeszcze temu, jak firmy odzieżowe informują o problemach związanych z piaskowaniem na swoich stronach internetowych.

BRAK SZCZEGÓŁOWYCH INFORMACJI O STANOWISKU FIRM ODZIEŻOWYCH W SPRAWIE PIASKOWANIA

Jeśli konsumenci i inne zainteresowane strony mają być rzetelnie poinformowane o działaniach firm odzieżowych w kwestiach związanych z piaskowaniem, firmy muszą te informacje udostępnić na swoich stronach internetowych. W sumie kilkanaście firm komunikuje swoje stanowisko w sprawie piaskowania (Acne, Gina Tricot, MQ, H&M, Inditex, KappAhl, Lindex, Nudie Jeans, Varner-gruppen, RNB Retail and Brands, Åhléns). H&M i Inditex idą o krok dalej, ujawniając informacje o audytach, a H&M także podaje pytania z audytów dotyczące piaskowania. Jednak na stronach internetowych Filippy K, Indiski, J. Lindeberga, Whyredu, WeSC oraz Tiger of Sweden informacje o piaskowaniu się nie pojawiły. Zamieszczono je natomiast na stronie IC Companys, do którego należy Tiger of Sweden.

TABELA 4. INFORMACJE FIRM ODZIEŻOWYCH O PIASKOWANIU ZAMIESZCZANE NA ICH STRONACH INTERNETOWYCH

NAZWA FIRMY	INFROMACJE O PIASKOWANIU NA STRONIE INTERNETOWEJ
Acne	Tak.
Filippa K	Nie.
Gina Tricot	Tak.
H&M	Tak.
Indiska No	Tak.
Inditex	Tak.
J. Lindeberg	Nie.
KappAhl	Tak.
Lindex	Tak.
MQ	Tak.
Nudie Jeans	Tak.
RNB Retail and Brands	Tak.
Tiger of Sweden	Nie.
Varner-gruppen	Tak.
WeSC	Nie
Whyred	Nie.
Åhléns	Tak.

PODSUMOWANIE

Niniejsze badanie jest uzupełnieniem raportu Fair Trade Center „Fashion Victims – A report on sandblasted denim” (Ofiary mody – raport o piaskowanym dżinsie), opublikowanego w 2010 r. Ta zabójcza metoda stosowana do produkcji popularnych wytartych dżinsów doprowadziła w Turcji do śmierci 55 osób – zatrudnionych przy piaskowaniu pracowników, którzy zachorowali na krzemicę. Odkąd w 2009 r. turecki rząd zakazał tej piaskowania, metodę tę przeniesiono do innych krajów, gdzie brak podobnych uregulowań, takich jak Bangladesz, Chiny, Pakistan i Egipt. Do niedawna niewiele było wiadomo o sytuacji w tych krajach, jeśli chodzi o piaskowanie. Badania przeprowadzone w Bangladeszu przez Clean Clothes Campaign potwierdzają, że wygląda ona podobnie, a być może gorzej niż wcześniej w Turcji. Nadal nie ma jednak wiarygodnych szacunków liczby zachorowań na krzemicę wśród pracowników zatrudnionych przy piaskowaniu⁷⁷.

Przeprowadzone przez Fair Trade Center badanie kontrolne wskazuje na osiągnięcia firm odzieżowych w zakresie wprowadzenia zakazu piaskowania w swoich łańcuchach dostaw. Celem badania było opisanie aktualnych wyzwań i problemów z skutecznym egzekwowaniem tego zakazu, a także stosowaniem metod alternatywnych dla piaskowania. Badanie objęło 17 największych firm odzieżowych na szwedzkim rynku. Są to: Acne, Filippa K, Gina Tricot, H&M, Indiska, Inditex (Zara, Massimo Dutti), J. Lindeberg, KappAhl, Lindex, MQ, Nudie Jeans, RNB Retail and Brands (Polarn & Pyret, Brothers, Sisters, JC), Tiger of Sweden, Varner-gruppen (Cubus, Dressmann, BikBok, Carlings, Solo), Whyred, WeSC i Åhléns.

Świadomość śmiertelnych zagrożeń związanych ze stosowaniem piaskowania wzrosła we wszystkich badanych firmach. Wszystkie z wyjątkiem Indiski zakazały już tej metody w swoich łańcuchach dostaw. To imponujący wynik, który świadczy o wykazywanej przez firmy odzieżowe woli położenia kresu cierpieniom pracowników produkcji. Pozostaje jednak wiele nierozwiązanych kwestii. Np. wprowadzone przez firmy zasady mają bardzo różny zakres zastosowania. W niektórych z badanych firm zakaz piaskowania dotyczy zarówno ich produktów, jak i innych wyrobów wytwarzanych przez dostawcę. Ale inne firmy stosują politykę zabraniającą piaskowania tylko w odniesieniu do własnej odzieży dżinsowej: Nudie Jeans, Varner-gruppen, RNB Retail and Brands, Lindex, MQ, Tiger of Sweden, KappAhl i WeSC. Co oznacza, że w praktyce fabryki dostawców mogą wykonywać piaskowanie dla innych marek. Zalecamy także firmie Indiska wprowadzenie zakazu piaskowania, mimo że firma ta nigdy nie stosowała tej metody.

W przypadku kilku firm, takich jak H&M, Gina Tricot, Åhléns, J. Lindeberg, Filippa K i Whyred, polityka zabraniająca piaskowania odnosi się do całkowitej produkcji dostawców lub w ogóle nie dopuszcza posiadania przez dostawcę wyposażenia do piaskowania. Dostawca Acne w Turcji nie ma możliwości stosowania tej techniki, ale niektóre pralnie we Włoszech mogą piaskować, zgodnie z włoskim prawem. Jeszcze cztery firmy korzystają obecnie z usług dostawców mających wyposażenie do piaskowania (Tiger of Sweden, Varner-gruppen, MQ i RNB Retail and Brands). Firmy te powinny wywrzeć wpływ na swoich dostawców i skłonić ich do natychmiastowego zdemontowania tego sprzętu, a także umożliwić im przejście do stosowania alternatywnych metod. Jeśli firma jest za mała, żeby mieć taki wpływ na dostawcę, może zaproponować mu działania w zakresie budowania zdolności (*capacity building*) lub współpracować z innymi podmiotami.

Nadal jednak może być trudno stwierdzić ze stuprocentową pewnością, że w całym łańcuchu dostaw nie stosuje się piaskowania. Nawet jeśli bezpośredni dostawcy nie mają odpowiedniego sprzętu, nie ma gwarancji, że podwykonawcy będą przestrzegać zakazu, zwłaszcza w dalszych częściach łańcucha dostaw. Niniejsze badanie wskazuje na kilka problemów w zakresie monitorowania zakazu piaskowania w łańcuchach dostaw, dotyczących niestosowania się dostawców do polityki firm oraz faktu, że firmy nie są w stanie monitorować dostawców i podwykonawców przez cały czas. Poza tym dostawcy podają czasem niedokładne informacje, co zdecydowanie utrudnia firmom odzieżowym kontrolę nad nimi. Ponadto powyższe problemy przypominają ogólne trudności, przed jakimi stają firmy odzieżowe z globalnymi łańcuchami dostaw.

Prawie wszystkie badane firmy podają, że monitorują swoich dostawców, a wiele sprawdza ich także pod kątem piaskowania. Nawet jeśli nic to nie mówi o efektach monitoringu, to jest to pierwszy krok. Jednak niewiele firm przeprowadza kontrole u wszystkich podwykonawców. Niektórzy z nich mogą nawet

⁷⁷ Wywiad z Naseriz Yesim Yasin, ekspertem zdrowia publicznego, Turkish Solidarity Committee of Sandblasting Labourers (Turecki Komitet Solidarności z Pracownikami Zatrudnionymi przy Piaskowaniu), 2012-11-16.

produkować bez upoważnienia, więc istnieje ryzyko, że mogą stosować piaskowanie. Oznacza to, że relacja firm odzieżowych z dostawcami musi być zbudowana na zaufaniu, długoterminowych zobowiązaniach i jasnej komunikacji. Poza tym to, jak kwestia monitorowania wygląda w praktyce, może różnie wyglądać w poszczególnych krajach. Np. w badaniu zwrócono uwagę na Bangladesz, z którym wiąże się wiele zagrożeń i wyzwań, podczas gdy w Turcji, odkąd ta zakazała piaskowania, ryzyko stosowania tej techniki zdecydowanie zmalało.

Bez względu na poziom zagrożeń i skalę problemów w danym kraju, firmy odzieżowe muszą pracować nad stworzeniem lepszych systemów monitorowania i praktyk zakupowych. W badaniu przyjrano się także środkom zapobiegawczym, jakie mogą wprowadzać firmy, takim jak zmiana stylu projektowanych ubrań i wydłużenie terminów realizacji zamówień. Na ogół większość firm odzieżowych nie rezygnuje ze „znoszonych” džinsów, ale stosuje alternatywne metody osiągnięcia tego efektu lub określonego wykończenia wyrobów džinsowych. Jeśli chodzi o terminy realizacji zamówień, większość firm twierdzi, że dostosowuje je do specyfiki produktu, żeby nie skłaniać dostawców do pośpiechu przy produkcji. Niewiele firm współpracowało bezpośrednio z organizacjami pozarządowymi i związkami zawodowymi w procesie monitorowania. Dzięki takiej bezpośredniej współpracy firmy mogłyby lepiej poznać sytuację pracowników w fabrykach. Z niniejszego badania wynika, że współpraca z organizacjami pozarządowymi i związkami zawodowymi odbywa się zwykle pod auspicjami innej organizacji, takiej jak Fair Wear Foundation lub BSCI. Jeśli chodzi o BSCI, organizacja ta powinna wyraźniej określić, w jaki sposób współpracuje z firmami członkowskimi w procesie monitoringu. Mimo tego zastrzeżenia, wyżej wymienione inicjatywy, a także Fair Labour Association i Ethical Trade Initiative, mogą odgrywać rolę pomocnych partnerów do współpracy w kwestii zakazu piaskowania. Ponadto umowa ramowa, jaką Inditex podpisał z ITGLWF także stwarza okazję do współpracy ze związkami zawodowymi w zakresie zapewnienia wdrożenia zakazu. Podpisując też zakaz ITGLWF dotyczący piaskowania, Inditex i H&M wykazują wolę do współdziałania w tej kwestii ze związkami.

Gina Tricot, Inditex i MQ twierdzą, że nie znalazły wiarygodnej procedury testowania wyrobów pod kątem piaskowania. Jednak J. Lindeberg i Whyred zapewniają, że ich technicy potrafią określić, czy džins był piaskowany, czy nie. Acne, Filippa K, H&M, Indiska, Lindex, RNB Retail and Brand, Varner-gruppen, WeSC i Åhléns nie przeprowadzają żadnych testów produktów pod tym kątem. Te rozbieżności i brak jasności w tej kwestii wyraźnie wymagają dalszych specjalistycznych badań. W obecnym stanie rzeczy konsumentowi trudno jest się zorientować, czy džins był piaskowany, czy nie.

Kiedy piaskowanie jest zakazane, firmy odzieżowe szukają alternatywnych metod. Do najpopularniejszych należy odbarwianie chemiczne, ręczne (szczotkowanie, przecieranie, ścieranie papierem ściernym), pranie z pumeksem (*stone washing*) i laserowanie. Chociaż metody te są bezpieczniejsze od piaskowania, mogą się wiązać z innymi negatywnymi skutkami. Np. stosowanie środków chemicznych, takich jak nadmanganian potasu, może wywoływać astmę i zapalenie oskrzeli, a także szkodliwie wpływać na zdrowie reprodukcyjne i materiał genetyczny. Firmy odzieżowe muszą mieć świadomość tych negatywnych aspektów i dopilnować, by pracownicy ich dostawców korzystali ze sprzętu ochrony osobistej. Fakt, że Inditex nie ujawnił żadnych informacji dotyczących potencjalnego stosowania metod alternatywnych świadczy o braku transparentności ze strony firmy. Pozytywnym objawem jest natomiast to, że, jak wynika z badania, większość firm odzieżowych stara się zadbać o zapewnienie dostawcom odpowiednich szkoleń. Stosowanie metod alternatywnych wymaga także dobrej komunikacji wewnętrznej między działami CSR, projektowania i zaopatrzenia. Wyroby džinsowe powinny być projektowane w taki sposób, by metody potrzebne do realizacji projektu nie były niebezpieczne dla pracowników.

Niestety, żadna z badanych firm nie prowadziła działań na rzecz stworzenia lepszych warunków życia byłym pracownikom zatrudnionym dawniej przy piaskowaniu. Co prawda niektóre firmy, takie jak Varner-gruppen, Nudie Jeans i Tiger of Sweden, w ten czy inny sposób rozeznały się w sytuacji, ale pozostałe (Acne, Gina Tricot, H&M, Inditex, KappAhl, Lindex, MQ i Whyred), które wcześniej stosowały piaskowanie w swoich łańcuchach dostaw, nie zrobiły nic, by zapewnić odpowiednie odszkodowania byłym pracownikom zatrudnionym przy tej metodzie i ich rodzinom. Jest to wbrew wytycznym ONZ dotyczącym biznesu i praw człowieka, które podkreślają, że w przypadku łamania praw człowieka istotne znaczenie ma zapewnienie ofiarom zadośćuczynienia. Nie wszystkie firmy odzieżowe odpowiednio informują też o swoich działaniach w zakresie zakazu piaskowania (Filippa K, Indiska, J. Lindeberg, Whyred, WeSC i Tiger of Sweden). Firmy, które wcześniej stosowały tę metodę, powinny publikować szczegółowe informacje dotyczące swojego procesu

monitorowania zakazu, pokazujące, czy monitoring jest wystarczający. Firmy odzieżowe, które nie ujawniają swojego stanowiska w sprawie piaskowania ani środków egzekwowania skutecznego zakazu, ryzykują utratą przewagi konkurencyjnej na rzecz firm, które takie informacje podają.

Wprowadzając zakaz piaskowania, firmy odzieżowe wykonały istotny pierwszy krok do eliminacji piaskowania ze swoich łańcuchów dostaw. Co jednak firmy mogą zrobić, by mieć całkowitą pewność, że dostawcy i ich podwykonawcy nie piaskują džinsów? Kontekst monitorowania zakazu będzie różny w poszczególnych krajach produkujących džinsy, ale to jeszcze nie powód, żeby przestać doskonalić systemy monitorowania i praktyki zakupowe. W monitorowaniu zakazu kluczowe znaczenie ma bezpośrednia współpraca z lokalnymi podmiotami, takimi jak organizacje pozarządowe i związki zawodowe. Ponadto istotne są działania profilaktyczne oraz wprowadzenie projektów ubrań i terminów realizacji zamówień sprzyjających lepszemu środowisku pracy dla pracowników w fabrykach odzieży džinsowej. Przy stosowaniu alternatywnych metod odbarwiania džinsu zmniejsza się ryzyko zachorowań na krzemicę, ale metody te wiążą się z innymi zagrożeniami. Należy zatem zapewnić pracownikom szkolenia w zakresie BHP. Jeśli chodzi o testy pozwalające stwierdzić, czy džins nie był piaskowany, konieczna jest współpraca w branży i śledzenie badań w tej dziedzinie, aby położyć kres panującemu na tym polu zamętowi.

Ponadto dzięki zachowaniu zasad przejrzystości i ujawnianiu przez firmy szczegółów dotyczących eliminacji piaskowania z łańcucha dostaw, konsumenci będą lepiej przygotowani do podejmowania przemyślanych decyzji zakupowych. I wreszcie, zapewniając pracownikom zatrudnionym wcześniej przy piaskowaniu rekompensatę za szkody, jakich doznali oni i ich rodziny, firmy odzieżowe pokazują, że są gotowe ponieść odpowiedzialność za nieszczęścia spowodowane tą feralną praktyką.

REKOMENDACJE DLA FIRM

UDOSKONALIĆ systemy monitorowania i opracować lepsze praktyki zakupowe.

ZBUDOWAĆ długofalowe relacje z dostawcami poprzez jasną komunikację i przejrzystość.

WSPÓŁPRACOWAĆ bezpośrednio z organizacjami pozarządowymi i związkami zawodowymi w krajach producenckich przy monitorowaniu zakazu piaskowania.

ZAPEWNIĆ dobrą komunikację wewnętrzną dotyczącą zagrożeń związanych z piaskowaniem i alternatywnymi metodami między działami CSR, projektowania i zaopatrzenia oraz dostawcami.

POPIERAĆ w dalszym ciągu zakaz piaskowania w łańcuchach dostaw i wspierać dostawców, którzy chcą wycofać się z piaskowania.

MONITOROWAĆ nowe badania dotyczące metod alternatywnych i pracować nad rozwijaniem szkoleń dla dostawców w zakresie BHP.

SPRAWDZAĆ, w których z zakładów produkcyjnych firmy pracownicy mogli zachorować na krzemicę lub być na nią narażeni. Jeśli zostaną stwierdzone takie przypadki, firma odzieżowa musi zadbać o zapewnienie odpowiedniego odszkodowania pracownikom i ich rodzinom oraz niezbędnego wsparcia finansowego na pokrycie kosztów leczenia.

PROPAGOWAĆ unijny zakaz importu i krajowe zakazy piaskowania w krajach producenckich.

PUBLIKOWAĆ szczegółowe informacje dotyczące stanowiska i działań firmy w sprawie zakazu piaskowania w jej łańcuchu dostaw.

REKOMENDACJE DLA RZĄDÓW I KRAJÓW PRODUKUJĄCYCH WYROBY DŻINSOWE

ZAKAZAĆ stosowania ręcznego i mechanicznego piaskowania.

EGZEKWOWAĆ przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

ZAPEWNIĆ wsparcie pracownikom chorym na krzemicę, np. pomoc medyczną i społeczną oraz renty, niezależnie od tego, czy pracowali w sektorze oficjalnym czy nieoficjalnym.

REKOMENDACJE DLA KONSUMENTÓW

ZAPYTAJ sprzedawcę w sklepie z dżinsami, w jaki sposób wyprodukowano dany wyrób.

DOWIEDZ SIĘ co robią firmy odzieżowe, żeby monitorować zakaz piaskowania.

UNIKAJ kupowania dżinsów o „znoszonym” wyglądzie.

UŻYWAJ dłużej swoich starych dżinsów.